

Fransk kolonialisme i Indokina

Pierre Brocheux er historiker med speciale i Vietnam og Sydøstasien. Artiklen her er et uddrag af bogen Kolonialismens sorte bog (Høst & Søn, 2005).

Det var det andet kejserdømme i Frankrig, Napoléon 3.'s fra 1852 til 1870, der indledte erobringen af den indokinesiske halvø. Først blev kongeriget Vietnam indtaget,¹ siden Cambodja og endelig lao-fyrstendømmerne i Mekong-dalen. Men det var den liberale og demokratiske 3. Republik, der havde tilsluttet sig Oplysningstidens værdier og overtaget devisen "Frihed, Lighed, Broderskab", som fuldbyrdede forehavendet samt organiserede og forvaltede besiddelserne. Dens overherredømme blev oplevet som en undertrykkelse af mange indokinesere, der derfor bekæmpede den, men også som en model og en kilde til inspiration for selv samme frihedskamp. Således indeholder kolonialismen et par modsigelser, den ene er intern, den anden er ekstern, og begge udgør drivkraften i dens udvikling.

Erobringen og dens berettigelse

Frankrig vandt fodfæste i den sydlige del af halvøen ved at annektere Vietnams sydlige provinser (1860, 1862, 1867) og ved at fremstå som Cambodjas beskytter over for Siam. Derefter trængte franskmændene lidt efter lidt mod nord, det vil sige mod Kina, den vigtigste, hvis ikke "eneste genstand" for deres begær. De udløste endda en krig for at tilegne sig den nordlige del af Vietnam, Tonkin, eftersom Den Røde Flod her forekom dem at være en mere bekvem rute til det kinesiske kejserdømme end Mekong-floden.

På et tidspunkt, hvor "retten og pligten til indblanding" endnu ikke var noget udenrigspolitisk begreb eller instrument, intervererede de europæiske regeringer ikke desto mindre i andre landes indenrigs-anliggender i den økonomiske liberalismes og trosfrihedens navn – den kristne tros naturligvis. Napoléon 3. herskede på dette tidspunkt over Frankrig. Tyve år efter indtoget i Kina blev det republikaneren Jules Ferrys opgave at videreføre den ekspansionisme, hvis teoretiker han senere skulle blive. I kølvandet på Léon Gambetta samlede Jules Ferry godernes frie bevægelighed – det vil sige såvel handelsvarernes som de kristne missionærers, men

Historie Netmagasinet
www.historie-nu.dk

Historie-nu.dk er et gratis historie magasin, der sætter nutiden i perspektiv og giver baggrunden.

også de geostrategiske bevæggrunde, der var forbundet med de forskellige imperialistiske magters indbyrdes konkurrence – under paraplybetegnelsen "den civiliserende aktion" – et udtryk, han brugte for at begrunde sin ansøgning om militærbevillinger over for deputeretkammeret og i sin replik til Georges Clémenceau: "Og den er altså provokerende, civilisationen, når den søger at skaffe sig adgang til jorder, der tilhører barbariet? Og Frankrig og England var altså provokerende, da de i 1860 tvang Kina til at åbne et vist antal havnebyer og således tvang det til at indgå i en direkte kommunikation med civilisationen?"² Den koloniserende ekspansion blev således besmykket med ædle hensigter af en sine mest veltalende advokater.³

Lidt senere og ifølge samme ideologi anråbte generalguvernør Paul Doumer både fortiden og fremtiden for at berettiggiggøre annekteringen af Vietnam og samlingen af de indokinesiske lande i Den Indokinesiske Union under Frankrigs ledelse: "Frankrig har i Annam tilegnet sig og vundet et perfekt redskab, der vil hjælpe det til at spille den store økonomiske og politiske rolle, det med rette kan gøre krav på i Asien. Annam-riket var mægtigst for et århundrede siden, og dengang blev det rådgivet og ledet af franskmænd. Nu hvor dette moderniserede rige er blevet en fuldgyltig del af Frankrig, kan det opnå en rigdom og en ære, der vil være så store, at vore undersåtters forfædre ikke engang ville have turdet drømme om dem."⁴

Guy de Maupassant⁵

Så talen går altså om krigen mod Kina.⁶ Hvorfor? Det vides ikke. Indtil videre tøver ministrene og spørger sig selv, om de risikerer at sende folk i døden. Intet kunne de være mere ligeglade med end at sende folk i døden. Det er kun påskuddet, der bekymrer dem. Kina, en østlig og fornuftig nation, søger at undgå disse matematiske massakrer. Frankrig, en vestlig og barbarisk stat, opfører sig krigslystent, vil krigen, ønsker krigen.

Krigen! ... kæmpe! ... dræbe! ... meje mænd ned ... Og vi besidder i dag, i vor tid, med vor civilisation, med så vidtfavnende videnskabelige indsigter og den høje grad af filosofisk visdom, som menneskeånden har opnået, skoler, hvor man lærer at dræbe, at dræbe på meget lang afstand, på en fuldkommen måde, mange mennesker på én gang, at dræbe uskyldige stakler, der har familier at forsørge og ikke står opført i noget strafferegister. Hr. Jules Grévy benåder nidkært de afskyeligste mordere, kvindeslagterne, fadermorderne, børnekvælerne. Og hvem kommer nu anstigende, minsandten om det ikke er Hr. Jules Ferry, der på grund af en eller anden diplomatisk grille, som nationen ikke har forstået, som de folkevalgte ikke har forstået, med let hjerte dømmer tusindvis af brave drenge til døden.

Og det mest forbløffende er, at folket ikke rejser sig mod regeringerne. Hvad er egentlig forskellen på et monarki og en republik?

Paul Doumer ville forbinde det indokinesiske rum med Frankrigs indflydelsessfære i det sydlige Kina, især Yunnan-provinsen, for han var tilhænger af en hovedsagelig økonomisk ekspansion, der overskred de egentlig politiske grænser. Yunnan-jernbanen, der forbandt havnebyen Haiphong og Yunan Cheng blev det konkrete udtryk for Doumers ambitiøse program.⁷

Erobring, pacificering og beskyttelse var den koloniale retoriks nøgleord til at betegne Frankrigs kontrol over de indokinesiske befolkninger og landområder. Til den ende udnyttede franskmændene det vietnamesiske sam-

funds iboende modsigelser og de etniske modsætningsforhold på halvøen. De rekrutterede deres allierede og samarbejdspartnere blandt katolikkerne, khmer krom'erne (cambodjanere fra Cochinkina) og hos bjergbefolkningen i Nord- og Midtvietnam. De brugte rhades- eller thos-cambodjanske soldater til at nedkæmpe vietnameserne. De franske myndigheder holdt sig til den bemærkning, som kaptajn Barrault gjorde i 1927 i forbindelse med Cochinkina: "Er det ikke iøjnefaldende, at denne dualitet mellem racer, hvis civilisationer er så ulige, er det franske overherredømmes bedste triumf-kort."⁸

Oberst Joseph Gallieni havde gjort ovenstående til det grundlæggende princip for sin "pacificerings"-politik i Tonkin. Han påpegede: "Den politiske aktion er langt den vigtigste. (...) En officer, for hvem det er lykkedes at tegne et tilstrækkelig nøjagtigt etnografisk kort over det land-område, han har kommando over, vil være meget tæt på at have opnået den komplette pacificering. (...) Enhver samling af individer – en race, et folk, en stamme eller en familie – udgør en sum af fælles eller modsatrettede interesser. Selv om der er sæder og skikke at respektere, er der også nag og rivaliteter at lokalisere og drage nytte af ved at spille den ene gruppe ud imod den anden."⁹

Denne klassiske "del og hersk"-politik gjorde fortsat sin virkning, da staterne genvandt deres uafhængighed, og krigen satte halvøen i brand mellem 1945 og 1989; sporene efter disse krige er stadig tydelige den dag i dag.

Ligesom alle andre krige blev også den, der grundlagde det franske overherredømme, ledsaget af sin kortege af døde helte, henrettelser, nedbrændte og raserede landsbyer, nedslagtede civile og tusindvis af bærere, som først blev tvangsudskevet og derefter ... skudt, hvis de flygtede.¹⁰ Desuden blev befolkningen decimeret af epidemier (malaria, dysenteri, tyfus, kolera) eller af sult. Døden skåned heller ikke soldaterne i det franske ekspeditionskorps, der var ramt af høj syge- og dødelighed.

De franske militærkolonner bistået af lokale hjælpetropper tømte endegyldigt Tonkin for "blod", for de hærgede en befolkning, der allerede længe havde været plaget af de væbnede kinesiske bander, som strejfedede rundt i grænseområdet. Historikeren Charles Fourniau citerer biskop Puginier, som bemærkede, at i 1884 "var måske halvdelen af landsbyerne blevet nedbrændt, plyndret eller afpresset med gidseltagninger". Og han videregiver adskillige vidnesbyrd om ekspeditionskorpsets metoder, som svarer til den, han omtaler her: "Når vi kom til en landsby, havde vi ret til at dræbe og plyndre alt og alle, når beboerne ikke straks overgav sig. Så vi manglede aldrig kyllinger og svin ... Vi ankommer til landsbyerne om aftenen ved ti-ellevetiden og tager beboerne på sengen. Vi dræber alle med geværkolbe og bajonet, mænd, kvinder, børn, det er en ren massekræ." ¹¹

Claude Farrère: *De civiliserede*¹²

– Kinesere er tyve, og japanere mordere – annamitten begge dele. Når det er sagt, anerkender jeg så afgjort, at de tre racer besidder egenskaber, som ikke findes i Europa, og kulturformer, der er mere avancerede end de vestlige. Det ville altså være passende, at vi, som er herrer over disse folk, der burde være vore herrer, at vi i det mindste var dem overlegne, hvad offentlig moral angår. Det ville være passende, at vi, kolonisateurerne, hverken var mordere eller tyve. Men det er en utopi.

– Hvorfor det? er der en, der spørger.

– Fordi efter den franske nations enstemmige opfattelse har kolonier ry for at være den sidste udvej og det ypperste tilflugtssted for dem, der er blevet udstødt af alle klasser og dømt af alle domstole. Og det er af den grund, at moderlandet omhyggeligt beholder alle sine værdifulde rekrutter og kun udsender bæremen blandt sine tropestyrker. Vi giver her husly til de ondskabsfulde og ubrugelige, nasserne og lommetyvene – de, som rydder markerne i Indokina, er de, som ikke kunne finde ud af at pløje dem i Frankrig; de, som handler, er de, som gik fallit; de, som kommanderer over de lærde mandariner, er mellemskolens faldne frugter; og de, som dømmes og straffes, er undertiden selv blevet dømt og straffet. Bagefter skal man ikke under sig over, at vesterlændingen i dette land er asiateren moralsk underlegen, ligesom han i alle andre lande er ham intellektuelt underlegen.

Gallieni havde berettiget nødvendigheden af sådanne metoder uden dog at skjule, hvilke virkninger de ville have for befolkningen: "Når den første rædsel er stilnet af, vil revoltens frø spire i folkemassen, og det nag, som den brutale magtanvendelse vil fremkalde, vil få disse frø til at sprede sig og vokse yderligere."¹³

Fra Midtvietnam udsendtes der den 5. juli 1885 rapporter om franskmændenes indtagelse af fæstningen Hue og de kejserpaladser, hvor hoffet havde bolig, og om deres massakrer (1.500 dræbte vietnamesere mod 11 franskmænd), ildspåsættelser og plyndringer i byen. Paladserne, arkiverne, biblioteket, hele denne kostbare kulturarv blev gjort til støv og brændt til aske. Selv generalerne tog for sig: "En så koldblodigt udført plyndring, der varede to måneder, overgår langt plyndringen af Sommerpaladset i Peking."¹⁴

Da erobringen var tilendebragt, og det nordlige og centrale Vietnam fra 1883 til 1896 var blevet "pacificeret", blev disse lande skueplads for en veritabel demografisk katastrofe. Først så sent som i 1910-20 genvandt befolkningen sin normale vækst.

Da befolkningen endelig var blevet underkuet og modstanden udslettet, blev den vietnamesiske stats suverænitet inddraget, ligesom det havde været tilfældet for Cambodja (i 1863) og Laos (i 1893). Fremover blev disse lande underkastet et protektoratstyre, som var rent nominelt, og de udviklede sig frem mod en tilstand, hvor de var sat under direkte administration i overensstemmelse med postulatet om, at "de indfødte er ude af stand til at regere sig selv".¹⁵

For at fratage landene deres suverænitet lagde generalguvernørerne ud med at vælge en ny monark. Når man ved, hvor vilkårlige disse beslutninger og den eventuelt efterfølgende afsættelse af monarken var, kan Roland Dorgelès' skildring af valget af kejser Duy Tan ikke være mere plausibel: Da kong Thanh Thai blev afsat af franskmændene i 1907, opsøgte en delegation paladset, hvor "den lille prins [kongens og hans konkubines søn] gav sig til at græde, kaldte på sin moder og stampe i gulvet, men militærlægen trak ham ud i dagslyset og undersøgte ham uden at lade sig bevæge. 'Jahh, hvorfor ikke? Han ser da helt fornuftig ud,' sagde han, mens han befamlede ham, som om han var i færd med at udvælge den hvalp i kuldet, der ikke skulle druknes i sækken ... - 'De synes også om ham? Jamen, så er den sag afgjort.'"¹⁶

Skikken vandt hævd, og tredive år senere tog franskmændene Norodom Sihanouk ud af gymnasiekostskolen i Saigon for at indsætte ham som konge, fordi de fandt ham mere fjellig og eftergivende end hans fætter Monireth, som ifølge gældende skik var den retmæssige tronfølger.¹⁷

Når de nye herskere først var blevet anbragt på tronen, lod man dem hensygne i en art vegetativ politisk tilstand, hvilket gjorde et stort indhug i den monarkiske institutions kredit: "Kongen af Cambodja var der ingen, der konsulterede længere. Fra 1884 til 1945 var vore herskere intet andet end det, som khmer-folket kaldte 'papegøjer; som var blevet dresse-ret til at sig 'bat, bat', 'ja, ja'. Protektoratet er allerede fra starten et reelt dikatur."¹⁸

Monarkierne kunne ikke frit forvalte deres budget: General-guvernemetet forsynede herskerne med en civilliste og lod indtægterne indgå i det overordnede indokinesiske budget. Det var den franske øverst-befalende, der var formand for Ministerrådet og havde det sidste ord, og i hver af provinserne havde hver mandarin en foresat, som var fransk. "Franskmændene beordrer, vietnameserne adlyder, funktionærer af enhver rang og i en hvilken som helst funktion logrer underdanigt for franskmændene."¹⁹

Der var talrige franske funktionærer, også på laverestående trin, i så høj grad, at Indokina blev kaldt "embedsmandskolonien". Dette kolonibureaukrati havde til formål at befæste det europæiske overherredømme ved at bevare en distance mellem kolonisatorerne og de koloniserede og ved at fastholde de indokinesiske funktionærer på laverestående trin.

Uanset hvad der er kolonialismens politiske og juridiske fundament, om det er en koloni eller et protektorat, så grundfæster den et fremmed mindretals dominans over et indfødt flertal. Dertil kom, at flertal og mindretal tilhørte to forskellige "racer", for nu at sige det med det udtryk, hvormed man i 1800- og 1900-tallet klassificerede menneskene: den hvide og den gule race.

Denne dualitet udmøntede sig i en række distinkte juridiske, politiske og sociologiske statusklasser: europæere, indfødte, ikke-indfødte asiater, franske undersætter og protegéer. Den blev befæstet af det social-faglige hierarki, hvor beslutninger og ledelsesfunktioner var forbeholdt de hvide.

Det er umuligt at analysere kolonialismen korrekt uden at tage højde for de raceforestillinger, 1800-tallets pseudovidenskab kolporterede. Jules Ferry tilsluttede sig ligesom mange andre republikanere og "humanister" begreberne om højerestående og laverestående racer. Han hørte blot ikke til dem, der konkluderede, at de "laverestående racer" skulle elimineres: "Jeg gentager, at de højerestående racer har rettigheder, fordi de har forpligtelser. De har den forpligtelse at civilisere de laverestående racer."²⁰

Denne racetænkning gennemsyrede kolonisystemet som helhed og var grobund for racistiske, det vil sige diskriminerende, krænkende og undertiden kriminelle holdninger og lige så kriminel adfærd i dagligdagens relationer mellem kolonisatorerne og de koloniserede, også selv om der aldrig blev indført noget apartheid-styre i Indokina. Den indokinesiske hverdag var rig på tildragelser, der var mærket af brutalitetens, ydmygelsens og uretfærdighedens segl. Trods Albert Sarrauts advarsler mod "racekendelserne" blev franskmænd, der havde begået mord, enten frikendt eller idømt betingede straffe eller tvunget til at betale grinagtigt lave erstatningsbeløb. I 1937 fik frikendelsen af to franskmænd, der havde myrdet en vietnameser, en naturaliseret vietnamesisk bankmand til at skrive følgende til en landsmand, som også var fransk statsborger: "Selv om NN's forbrydelse er forfærdelig, er den kun en af de ulykker, der under-

tiden indtræffer, når to folk lever sammen, men det, der er uafvendeligt, det, som *tilintetgør alle vore drømme*,²¹ er den franske elites kendelse, som klart afspejler, hvilken værdi franskmændene tilskriver en annamits liv."²²

Racefaktoren var et centralt element i kolonisystemet, og den forøgede ulighederne og de sociale spændinger samtidig med, at den skærpede de politiske sammenstød.

Det gælder om at få størst mulig fortjeneste af sine besiddelser

Lige fra første færd var den vigtigste drivkraft i den franske indtagelse af Indokina den økonomiske ekspansion og udvindingen af de naturlige ressourcer samt udbytningen af de menneskelige ressourcer. Franskmændene havde knap nok installeret sig i Cochinkina (det sydlige Vietnam), førend admiral de la Grandière ville gøre Saigon til "et andet Singapore". Singapore var blevet grundlagt af Storbritannien i 1819 og var allerede en blomstrende handelsplads. Hollænderne havde opnået en stor fortjeneste med deres *Kulturstelse*, en art tvangsdyrkningssystem, som guvernør van den Bosch havde indført i Java i 1830, i 1840 indlemmede spanierne Filippinerne økonomi i verdensøkonomien, og Siam åbnede sine grænser for europæerne i 1855 efter underskrivelsen af Bowring-traktaten. Efter Nordøstasien (Kina, Japan, Korea), som europæerne netop havde åbnet, og Indien, som briterne havde fuld kontrol over, blev Sydøstasien i anden halvdel af 1800-tallet skueplads for europæernes indbyrdes konkurrence.²³

Da admiral Dupré bestemte sig for at trænge ind i Tonkin, berettigede han sin beslutning i et telegram til regeringen, sendt den 28. juli 1873: "Tonkin er i praksis åbent takket være Jean Dupuis."²⁴ Kolossal virkning på engelsk, tysk, amerikansk handel. Absolut nødvendigt at besætte Tonkin inden den dobbelte invasion, som europæerne og kineserne truer med at gennemføre, og at sikre Frankrigs kontrol over denne enestående handelsrute. Beder ikke om hjælp, klarer mig med forhåndenværende midler."²⁵

Efter 1897 oprettede den daværende generalguvernør for Indokina, Paul Doumer, Den Indokinesiske Union – en politisk administrativ organisation, som samlede alle halvøens lande under sig – for at styre, koordinere, orientere og stimulere de økonomiske tiltag. Disse blev ledsaget af sundheds- og uddannelseskampagner,²⁶ der skulle sikre de førstes effektivitet, produktivitet og rentabilitet.

Dog må man ikke reducere denne aktion til dens rent instrumentale og utilitaristiske aspekter. To af de første administratorer, den franske øverstbefalende i Annam-Tonkin, Paul Bert, og generalguvernøren Jean-Marie de Lanessan var henholdsvis en verdenskendt fysiolog og medlem af Akademiet samt læge. Begge var republikanere og frimurere og integrerede deres filosofisk-politiske overbevisninger – navnlig deres tro på den europæiske civilisations progressive karakter – i deres rolle som guvernører.²⁷ Desværre regerede de ikke længe – under to år – og deres ideer blev aldrig ført ud i livet.

For at iværksætte det, som Albert Sarraut kaldte valoriseringen af kolonierne, udarbejdede franskmændene en lovgivning, mobiliserede kapital og rekrutterede den lokale arbejdskraft, som var nødvendig i de nye økonomiske sektorer, som de åbnede.

Grunden og undergrunden blev erklæret for statsejendomme, og en skræddersyet lovgivning om grund- og minekoncessioner forbeholdt landbrugsaktiviteterne og minedriften til franskmændene og indokineserne,

hvilket gjorde det muligt at udelukke kineserne fra de mineaktiviteter, de nærmest havde været de eneste, der varetog inden franskmændenes ankomst. En af de mægtigste kapitalistiske virksomheder i området, Tonkins Kulmineselskab, havde så godt som monopol på udvindingen og salget af kul fra Tonkin. I 1939 gjorde disse aktiviteter Indokina til den næststørste producent af kul i Det Fjerne Østen, lige efter Manchuriet.²⁸

En meget liberal jordbevillingspolitik installerede franskmænd, både individer og store aktieselskaber, på umådelige jordområder, der var helliget dyrkningen af ris, gummitræer og i mindre målestok kaffe og te. I 1931 dækkede franskmændenes koncessioner et område på i alt 1,025 mio. hektarer.²⁹ Disse landbrug blev ikke oprettet i tætbefolkede områder, men de medførte ikke desto mindre, at de indfødte indbyggere blev tvunget til at udvandre.

I Mekong-deltaet blev der oprettet store risdyrkende godser på mellem 2.000 og 10-15.000 hektarer på bekostning af de små indfødte jorddyrkere, der ikke kendte lovgivningen eller vidste noget om, hvad registrering af matrikelnumre var for noget. De blev fæstebønder på storgodserne under hoverilignende vilkår, fordi de stod i gæld eller var underkastet kontrakter, som de ikke forstod et ord af.

Denne situation var kilde til adskillige jordkonflikter, som kulminerede i 1936-38, hvor den ene jordbesættelse og den ene krænkelse af grundejendomsretten i kolonierne fulgte efter den anden. Selv om man begyndte at lufte tanken om en landbrugsreform, gjorde den franske administration aldrig noget konkret ved den, for der kunne ikke være tale om at krænke de franske eller indfødte storgodsers interesser, da de udgjorde det sociale grundlag for kolonisystemet.³⁰

Andre steder, i grænselandet mellem Cochinkina, Cambodja og Annam, hvor de store selskaber oprettede deres gummitræsplantager, blev en numerisk svag befolkning (såsom stiengerne, på grænsen mellem Cambodja og Vietnam, i Mimot-regionen), der dyrkede omskiftende svedjebrug og var jæger-samlere, forment adgang til sine territorier, afbrændingsmarker og vandkilder.³¹

De store infrastrukturelle anlægsarbejder – flod- og landeveje, vandbygnings- og landbrugsarbejder – der måtte gå forud for selve byggearbejdet, jordrydningen og udvidelsen af de dyrkede områder, krævede store kapitaltilskud. De kom hovedsagelig fra store selskaber som den fransk-belgiske gruppe *Hallet-Rivaud*, Octave Hombergs *Société financière française et coloniale* samt fra lån taget på Børsen i Paris.

Efter 1. Verdenskrig blev det franske forretningsliv ramt af feber for at investere i Indokina. Mellem 1915 og 1925 havde 37 indokinesiske selskaber sæde i Frankrig; i 1924 var værdien af deres børsnoterede aktier på 1,3 mia. francs og deres unoterede aktier på 207,5275 mio. francs ifølge en rapport, der anslog værdien af de franske investeringer (inklusive de offentlige lån) til at være på over 3 mia. francs.³²

Inden disse investeringer nåede frem til området, fyldte generalguvernementet den lokale statskasse gennem skatterne. Det var også disse skatter, der gjorde det muligt at tilbagebetale de offentlige lån, der blev taget i moderlandet.

Det indokinesiske skattesystem blev organiseret under Paul Doumers embedsperiode som guvernør. Det var ham, der oprettede Den Indokinesiske Unions Fællesbudget. Opkrævningen beroede i alt væsentligt på indirekte skatter. "I lande, hvor europæerne ikke er særlig talrige," skrev

Paul Doumer, "skal myndighederne forsvare moderlandets interesser og koloniens fællesinteresser (...) De direkte skatter er en udelukkende lokal indtægtskilde og tjener kun de lokale interesser, [alt imens] de indirekte afgifter (...) uden problemer kan bruges til at finansiere imperiets arbejder, det vil sige betale værker og arbejder af almen interesse."³³

I overensstemmelse med denne doktrin organiserede Paul Doumer et system af afgifter på tre gængse (og for den førstes vedkommende grundlæggende) forbrugsvarer: salt, alkohol og opium. I det førkoloniale styre blev salt og alkohol henholdsvis frit indsamlet og frit destilleret, mens kongen af Vietnam og kongen af Cambodja havde bortforpagtet raffineringen og salget af opium til kineserne. Doumer indførte statsmonopol på salt, alkohol og opium og gjorde dem således til skattesystemets tre "lastdyr" i Indokina. Disse tre afgifter var yderst rentable for Fællesbudgettet helt frem til 2. Verdenskrig, for endnu i 1942 udgjorde de 29 % af indtægterne.³⁴

Når man ved, at salt er et centralt element i vietnamesernes daglige føde, navnlig i form af fiskelage (*nuoc-mam*), men også i cambodjanernes (*prahoc*, gæret fiskelage), er det ikke svært at forestille sig, hvor tungt denne afgift vejede, så meget desto mere, som fiskelageproducenterne, der tidligere havde været selvstændige erhvervsdrivende, nu blev ansat i statsmonopolet. Således havde den 3. Republik genindført den skændige saltskat, som 1789-revolutionen havde afskaffet. Alkohol, der spillede en meget vigtig rolle i højtiderne og riterne, var næsten eksklusivt lagt i hænderne på et fransk firma, De Indokinesiske Destilleries Selskab. Det Indokinesiske Toldforbund og Statsmonopol havde tildelt det retten til at producere alkohol, og det havde desuden fuld kontrol over salget af den i og med, at det frit kunne vælge sine distributører. Beboerne i landsbyerne havde så meget desto sværere ved at acceptere disse to skatter, som de blev tvunget til at købe de mængder salt og alkohol, som standspersonerne fastsatte for hver enkelt indbygger. Dertil kom, at de var under strengt opsyn af tolderne, som havde ret til at ransage lovovertrædernes hjem og beslaglægge deres ejendele.³⁵

Opium blev opfattet som et fordummende narkotikum og altså betragtet som farligt for individerne og samfundet. Brugen af den var genstand for moralsk fordømmelse og forkastet af de gejstlige myndigheder og de internationale organisationer, ja, endda forbudt af de enkelte stater. Men i Indokina havde kolonistaten legaliseret brugen af opium, og tolderne samt embedsmændene i statsmonopolet deltog endda aktivt i den lukrative smuglerhandel med Kina.³⁶

Disse tre afgifter, men især dem på alkohol og salt, er et mønstereksempel på kolonistyrets undertrykkende karakter, for så vidt de umiddelbart skærpede konflikten mellem befolkningens og kolonimyndighedernes interesser. Nguyen Ai Quoc, bedre kendt som Ho Chi Minh, gør fordømmelsen af dem til hovedanliggendet i den pamflet, han forfattede i 1925: *Processen mod den franske kolonisering*.

En anden kilde til konflikter var monetariseringen af skatten: Bønderne i Annam og Tonkin, som i deres daglige handel brugte den lokale zinkmønt, sapeque'n, blev nu tvunget til at købe pjastrer for at betale deres skat. Betalingsfristen fik kursen til at stige og skabte store problemer for bønderne. I halvøens højland måtte den lokale befolkning, der havde bæredygtige landbrug og dyrkede tuskhandel, producere mere, end den plejede, for at sælge sin overskudsproduktion og således skaffe sig penge til at betale skatten med.

Det er umuligt at måle skatteopkrævningens størrelse – eller rettere, man har endnu ikke forsøgt at gøre dette på en systematisk måde – men der kan ikke være tvivl om, at grund- og hovedskatten, som udgjorde de direkte skatter, vejede tungt. Da skattekortet tjente som identitetspapir, kunne man til enhver tid uden videre kontrollere, om de skattepligtige faktisk havde betalt deres skat: I modsat fald blev den pågældende straks fængslet.

De skattepligtige blev ofte presset til det yderste, som det fremgår af administratorernes og missionærernes advarsler, alt imens skatteopstandenes barometer oscillerede mellem højtrykket i provinserne (1908, 1930-31, 1937-38) og de mere tempererede lokaliteter, hvor de ganske vist var hyppigere, men mere spredte og derfor ikke tilstrækkelig synlige til at blive nævnt i aviserne eller i domstolenes annaler.

Dyrkningen af jorden og udvindingen af naturrigdommene nødvendiggjorde mobiliseringen af en talstærk og lavtlønnet arbejdskraft. Den relative overbefolkning på Vietnams nordlige sletter, omkring Den Røde Flods delta og i de nordvestlige kystegne gjorde disse områder til rekrutteringsreservoirer eller udgangspunkter for rejser til plantagerne i Cambodja og højsletterne i det centrale Vietnam. Denne sidste region var også leveringsdygtig i såkaldte kulier, som blev ansat i minerne og skovarbejdspladserne i Laos eller sendt til fjerne plantager på Ny Hebriderne og til nikkelminerne i Ny Kaledonien.³⁷

Koloniøkonomien indførte en slags handel med arbejdskraften, som ganske vist ikke udgjorde noget slaverisystem eller noget livegenskab, men som dog etablerede en form for undertrykkende afhængighedsforhold, der skyldtes de meget hårde arbejdsvilkår, og det ikke kun i forbindelse med skovrydningen. Arbejderne blev transporteret i *pig pens*,³⁸ de tolv timer lange arbejdsdage udmattede dem, de var ofte ofre for egenmægtige beslutninger samt brutale værk mestre og opsynsmænd, og malaria og dysenteri hærgede i deres rækker. Dødeligheden var høj blandt plantagearbejderne. I deres klager og sange taler de lokale om gummitræerne, man giver hvile, når de skranter, i modsætning til kulierne på plantagerne, "hvis titusindvis af lig feder gummitræerne", ligesom "vor sved feder franskmændene". Selv da de materielle levevilkår – bolig, føde, hygiejne, sundhed – blev forbedret, gjorde plantagejerne sig fortsat skyldige i magtmisbrug og brutalitet, i så høj grad at Frankrigs statsanklager i 1936 fordømte deres "hadvækkende slavehandlermentalitet" og krævede strenge straffe mod dem. Guvernøren af Cochinkina, Pagès, omtalte tilsvarende i 1937 en af de plantager, hvor Michelin behandlede kulierne "som var de fanger, udskud, som hjælperne øste, hvis ikke deres slag, så deres foragt og forhånelser ud over".³⁹

Ved at fremme udvandringen gjorde kolonistyret de indokinesiske lande endnu mere etnisk sammensatte, end de var i forvejen, uden af den grund at frembringe nogen virkelig blanding og integration. Det lagde derved grunden til de etniske sammenstød, der udløstes i de postkoloniale stater.

Det kolonialistiske Frankrig nøjedes ikke med at øse af arbejdskraften (navnlig den vietnamesiske) fra det demografiske reservoir i Indokina med henblik på en lokal brug, det fragtede også hele armeer af arbejdere og indfødte soldater til moderlandet, hvor de tjente ved fronten og i baglandet under de to verdenskrige. I princippet var de frivillige; reelt var mange af dem det ikke. Fra 1915 til 1919 blev 42.922 soldater og 49.180 arbejdere sendt til Frankrig.⁴⁰ I 1939 krævede koloniminister Ge-

orges Mandel 80.000 indokinesere. Der kom kun 28.000 i 1940 (8.000 soldater og 20.000 arbejdere). Heraf kom 15.000 til at opleve den tyske besættelse, indkvarteret i kaserner under somme tider jammerlige forhold.⁴¹

Af alle franske besiddelser var Indokina sikkert den, der i højeste grad var kendetegnet ved at fungere som et system, hvis økonomi på grund af de regionale og lokale særtræk blev styret fra moderlandet, i kraft af den indflydelsesrige *Banque de l'Indochine* (Indokinas Bank).

Finanser og valuta var de to grundpiller i dette system, hvori Banque de l'Indochine (BIC) hurtigt blev hjørnestenen. Den var blevet grundlagt af flere store franske banker, blev tidligt selvstændig og tilkendt et meget vigtigt privilegium i det republikanske Frankrig, nemlig at kunne udstede penge. Desuden blev den allerede i 1888 den uundværlige hjælper for generalguvernementet, der betroede den koloniens grundfond og gav den ret til at foretage kortfristede investeringer med penge herfra samtidig med, at den hævdede en rente på 2,5 % for at bestyre denne fond. BIC varetog denne funktion frem til 2. Verdenskrig, hvor generalguvernementet den 9. marts 1945 skyldte BIC 200 mio. pjaster. Ved krigsafslutningen blev banken som mellemed for de økonomiske udvekslinger med den japanske besættelsesmagt indehaver af 32 ton guld indsat på dens konto i Yokohama Specie Bank.

I 1933 blev banket betroet den opgave at sanere en økonomi, som var meget medtaget på grund af krisen. Banken opslugte således 27 selskaber og blev herefter en vigtig forretningsbank samt en stor ejendomsbesidder takket være sine filialer, *Crédit foncier indochinois* (Den indokinesiske kreditforening) og *Société immobilière indochinoise* (Det indokinesiske ejendomsselskab). På dette tidspunkt var den på højdepunktet af sin magt,⁴² hvilket skaffede den mange fjender.

Depressionen førte til, at de indokinesiske eksportvarer, navnlig ris, blev omdirigeret til moderlandet. Men også her blev valutaen et middel til at sammentømre enheden i imperiet samtidig med, at den var et tegn på koloniernes afhængighed af moderlandet. For den indokinesiske pjaster, hvis værdi hidtil havde været knyttet til sølvs værdi, blev forbundet med guldmøntfoden i 1931 og meget hurtigt herefter med den franske franc (1936), og dens vekselkurs blev fastsat til 10 francs for 1 pjaster. Disse to tiltag, der gjorde en ende på de kraftige kursudsving samtidig med, at de knyttede pjasteren til francen, havde til formål at udgøre en garanti for den franske kapital, der blev investeret i kolonierne, og at muliggøre hjemtagelsen af fortjenesterne.

Indlemmelsen af Indokina i imperiets økonomi var en del af en overordnet integrering i verdensøkonomien, og denne dobbelte relation skabte både afhængighed og sårbarhed. De asiatiske koloniers "store økonomiske krise i 1929" blev optakten til koloniimperiets overordnede krise, som udløstes med krigsudbruddet i 1939, men i første omgang forstærkede den "imperiets bånd", selv om Indokinas Kommunistiske Parti dog udnyttede situationen til at forkynde kolonisystemets snarlige ende.

Kulturel aggression, social ydmygelse og politisk straf

Under besættelsen af kongeriget Vietnam blev franskmændene mødt med stor modstand. Først fra statens side og efter dennes kapitulation fra indbyggere ledet af mandarinere og endda fra ganske almindelige mennesker. Det var ikke bare en konflikt mellem to stater, to hæere eller en hær og en befolkning: Det var et sammenstød mellem to forskellige kulturelle univer-

ser.

Den evolutionistiske opfattelse af universet og de menneskelige samfund, som blev befæstet af de teknologiske fremskridt, fik franskmændene og vesterlændingene generelt til at forfægte eksistensen af et kulturhierarki, som visse sammenblandede med et "race"-hierarki, hvori den "hvide" race indtog den højeste position. Ifølge europæerne legitimerede en sådan forestilling deres overherredømme, for det var det, der var drivkraften i den moderne civilisations udbredelse. Det var altså deres opgave at ajourføre de "forsinkede" kulturer.⁴³

Det paradoksale ved det at tvinge fremskridt og et bedre liv ned over hovedet på andre folk fik en franskmand til at spørge sig selv: "Kan det være rigtigt, at det annamitiske folk er lykkeligere, siden vi er begyndt at beskytte det (lidt ligesom Arnolphe beskytter Agnès' ungdom!)? De frygtelige formueforskelle, der fandtes mellem de forskellige kaster i det tidligere kejserdømme, udviskes lidt efter lidt (...) Og medicinen: Det er en kendsgerning, at der er stadig færre epidemier og sygdomme. Den annamitiske befolkning er i betragtelig vækst ifølge statistikkerne (...) Men det er netop det, der er problemet: Er en mand lykkeligere ved at tjene en mild og velvillig herre, men ikke desto mindre en fremmed herre, som ikke forstår ham, end ved at modtage de sædvanlige pisk med spanskrøret af en grusom herre, men altså en herre af samme race, med de samme skikke og det samme sprog? (...) Der var måske en mulighed for at samarbejde med ham, at lede ham uden bryskhed ved at forsøge at se tingene fra hans side og ikke at tvinge ham til at gå i vore fodspor, kort sagt: Kunne man ikke i stedet for at vise ham piskan forsøge at vinde hans tillid ..."⁴⁴

Der skal ikke lægges skjules på, at der findes en kinesisk-vietnamesisk opfattelse af "den anden", som minder meget om europæernes, men den er kultur- og ikke racefunderet, det vil sige den hviler på den forestilling, at samfundene udvikler sig fra en art dyrisk tilstand mod civilisationen. Således betragtes de etniske grupper på de vietnamesiske højsletter som vilde. Måske var denne anskuelse bestemmende for den vietnamesiske elites tilslutning til den europæiske modernitet.

I starten påberåbte vietnameserne sig deres forskel fra andre folk, den nationale karakters iboende og relative værdi samt dens evne til at udvikle sig af egen drift, hvad også andre asiater, japanere og siamesere vidner om.

At kapitulere for den franske overmagt var ikke bare at miste sit territorium og sin politiske suverænitet (*mat nuoc*), men også sin sjæl (*mat hon*). Da den vestlige ideologi invaderede verden, satte socialdarwinismen sit præg på alle de debatter om "racens" og fædrelandets overlevelse – "forfædrenes jord" – som satte de intellektuelle kinesiske kredse i brand og derved også de vietnamesiske.

Ifølge dem, som havde blikket vendt mod fortiden, var udskiftningen af de kinesiske ideogrammer med *quoc ngu* (vietnamesisk skrevet med latinske bogstaver) den endegyldige afskaffelse af den kinesiske embedseksamensmodel (1919) samt indførelsen af fransk-indfødt undervisning – alt det var overgreb mod den nationale identitet. Disse forholdsregler overhuggede århundreders bånd til den kinesiske civilisation, som var lige så indflydelsesrig og indholdsbestemmende i dette område, som den græsk-latinske civilisation havde været det for fransk kultur.

Kolonisystemet kunne heller ikke acceptere de domineredes tiltag for at modernisere deres kultur, som det fremgår af forbuddet i 1907 mod den uafhængige kulturbevægelse kaldet *Dong kinh nghia thuc* "Den

Gode Sags Hanoiskole". Denne var blevet dannet i en større kulturel og politisk opblomstringsperiode, der gav sig udslag i et virvar af initiativer som for eksempel *Zuy tan* (Modernisme) og *Minh tan* (Det ny Lys) i Midt- og Syd-vietnam fra 1907 til 1908.⁴⁵ Intelligentsiaen, som endnu bestod af klassisk, det vil sige kinesisk-vietnamesisk uddannede lærde, havde foretaget en kovending og accepteret at integrere den europæiske modernitet i den nationale kultur. De blev støttet af intellektuelle, som var blevet uddannet i det fransk-indfødte undervisningssystem, og denne "1925-generation" befæstede vietnamesernes modernistiske udvikling.

Den kulturelle modstand mod det franske overherredømme blev uadskillelig fra den politiske modstand. De lærdes eller de nye intellektuelles metode bestod i at bruge herrens egne våben til at bekæmpe ham. Phan Chu Trinh, Bui Quang Cheius, Huynh Thuc Khangs moderate reformisme, Nguyen An Ninhs radikalisme, som var inspireret af anarkismen, Ho Chi Minhs marxisme med dens leninistiske og trotskistiske varianter, Ta Thu Thau og endnu andre indtog den politiske scene i Indokina.

Dannelsen af Indokinas Kommunistiske Parti (PCI) fik afgørende betydning, da leninismen og den 3. Internationale, som PCI tilsluttede sig fra og med 1931, udarbejdede en global teori om afhængighedsforholdene, der forsynede de vietnamesiske antikolonialister ikke bare med de argumenter, der berettigede deres kamp, men også med en organisation, som hvilede på et ideal, og med viljen til at få den antikolonialistiske sag til at sejre. Ho Chi Minhs levnedsløb er et godt eksempel på dette.⁴⁶

Udviklingen af en mangeartet modstand mod den franske kulturs halsjern og imperiets lænker gjorde ethvert forsøg på assimilering illusorisk, hvis der overhovedet blev gjort noget. Man blev nødt til at se i øjnene, at der gennem århundrederne var blevet dannet indokinesiske nationalfølelser – hvoraf den mest modstandsdygtige og dynamiske var vietnamesernes, eftersom de andre indokinesere i højere grad gjorde passiv modstand mod kolonisateurerne – og at de afviste enhver form for reproduktion eller kopi af kolonisateurens kultur, også selv om den blev pålagt dem med magt.

Men fik franskmændene af den grund den idé at følge briterne – som var ganske pragmatiske i deres kolonipolitik – og indføre dominion og *self-government* ved at forfremme de indokinesiske eliter, så at de gradvis kunne overtage magten?

Frem til 2. Verdenskrig var det langt fra hele den skolesøgende befolkning, der havde adgang til den indokinesiske undervisning: Syv ud af ti børn gik i skole; i 1943-44 var antallet af studerende på Hanoi Universitet 1.500. Indtil verdenskrigen tilbød det lægevidenskabelige fakultet kun en kort fireårig uddannelse, som alene uddannede "indokinesiske læger", og altså ingen doktorer i medicin. De andre videregående uddannelser skulle uddanne laverestående ledere. Dertil kommer, at meget få indokinesere blev optaget på de højere læreanstalter i Frankrig.

Naturaliseringerne blev ikke tildelt med løs hånd – 300 i 1939 – og de sikrede ikke besidderne af det franske statsborgerskab alle de rettigheder, som de burde have nydt godt af. Indokinesere med bachelorgrad i jura, inklusive dem, som havde franske eksamensbeviser, blev længe udsat for diskrimination, hvad løn og forfremmelse angår, når de var blevet funktionærer. Den mest åbenlyse og skandaløse ulighed i embedsforløbet var de indokinesiske officerer i den franske hær ofre for.

De var alle naturaliserede franskmænd, ofte udmærket med medaljer for deres mod i kamp under 1. Verdenskrig, men deres ledelse nægtede dem adgang til militærhierarkiets højeste trin. Oberstløjtnant Do Huu Chanhs tilfælde er signifikant: Denne officer tilhørte en familie, der var blevet naturaliseret for længe siden, og han ansøgte i 1913 om at få lov til at følge eliteuddannelsen på Militærakademiet. General Joffre, hærens stabschef, motiverede sit afslag således: "Oberstløjtnant Do Huu Chanhs herkomst taget i betragtning bør han ikke nå toppen af hierarkiet. Under disse betingelser kan der ikke være tale om at give ham nogen videregående militær-uddannelse."⁴⁷ Racehierarkiet og det faglige hierarki lod sig ikke harmonisere.

Som man ser, havde forskellen i status og social behandling mellem indfødte og europæere rødder i en racefunderet klassificering, som havde til formål at befæste den "hvide" overlegenhed. I 1926 havde generalguvernør Alexandre Varennes allerede forudvarslet situationen, da han henledte koloniministerens opmærksomhed på eksistensen af en "annamitisk tredjestand", der krævede en plads i solen, og som man ikke skulle være for længe om at give denne plads, medmindre man ønskede, at den selv skulle tilkæmpe sig den.

Kolonialismen dør, men overgiver sig ikke

Den sidste sætning beskriver i kort form enden på kolonistyrer i Indokina, for de forskellige folkeslag, og blandt dem især vietnameserne, blev faktisk tvunget til at tilkæmpe sig deres uafhængighed på de franske herrers bekostning.

Det franske overherredømme blev aldrig endegyldigt accepteret. Det er grunden til, at generalguvernementet havde oprettet et sofistikeret og effektivt overvågnings- og straffesystem: indokinesisk kriminalpoliti, indfødt vagtmandskab, indfødt koloniinfanteri, europæiske marinetropper og europæisk fremmedlegion, flåde, luftvåben, fængsler og straffelejre. Presse, bogudgivelser og film var underkastet censur. Offentlige møder og fagforeninger var forbudt. Man nægtede at anerkende de anklagedes *habeas corpus*, korporlig afstraffelse var gængs praksis, det vil sige alt fra tæsk til egentlig tortur. I urolige tider var specialdomstolene reglen.⁴⁸

En relativ ro rådede mellem 1916 og 1926, hvorefter samfundskritikken igen bredte sig blandt de studerende (1926-29) og intelligentsiaen for til sidst at dække hele landet: Resultatet var arbejdernes strejker og bøndernes demonstrationer mod skattesystemet i 1928-29, de indfødte soldaters mytteri i Yen Bai, 1930, og bondeopstand i hele Vietnam i 1930-31, med det særlig markante *xo-viet*-optrin i det nordlige Annam.⁴⁹

Herefter dannedes den stalinistisk-trotskyistiske gruppe *La Lutte* (Kampen) i Cochinkina i 1933.⁵⁰ Dens legalistiske aktion blev i 1936 videreført og forstærket af *Front populaire français* (Den Franske Folkefront). Perioden 1936-38 var en politisk og social heksekedel uden lige i de franske kolonier.⁵¹

PCI anstiftede den sidste brand i Indokina i 1940, da det organiserede en væbnet opstand, som mobiliserede 15.000 oprørere. Opstanden blev knust af den franske hær, marine og luftvåben. 106 personer blev dømt til døden ifølge officielle kilder, der ikke præciserer, at dødsdømte frem til maj 1941 blev skudt 3 til 10 ad gangen på markedspladserne for at afskrække befolkningen. En voldsom bølge af straffeaktioner kostede 5.248 mennesker livet (ifølge vietnameserne), tusindvis

blev fængslet (5.848 ifølge franskmændene, 8.000 ifølge vietnameserne) og kom således til at dele skæbne med dem, der allerede i 1939 var blevet anholdt (i henhold til Sérol-dekretet⁵²) og spærret inde i straffelejrene Poulo Condor, Son La, Lao Bao og i opsamlingslejrene Ta Lai og Ba To, for ikke at tale om dem, der sad i almindelige fængsler.⁵³

I begyndelsen af 2. Verdenskrig herskede der lov og orden i Indokina – men prisen herfor var ubønhørlig undertrykkelse. Imidlertid forudsatte overherredømmesystemet en stærk fransk stat, en blomstrende økonomi, en ubesejret hær. Historien ville det anderledes: Økonomien blev rystet af den store verdenskrise, samfundet rystede i sin grundvold på grund af klassekampen og revnerne i den nationale enhed, hæren blev besejret og landet besat af tyskerne. Kejseren havde pludselig ikke noget tøj på.

Den situation, der opstod på dette tidspunkt, kastede et profetisk skær over den klarsynede advarsel, hvormed overinspektøren for kolonitropperne, general Henri Claudel konkluderede sin undersøgelsesmission i Fjernøsten mellem maj og september 1931: "Men man kan ikke dæmme op for en social bevægelse, den knuser alt på sin vej. Hæren forstår at bekæmpe en væbnet fjende, som den ser, som den kan måle sig med, men den kan ikke ændre folks holdninger og forbedre samfundet. Sikkerhedspolitiet kan arrestere folk, ikke fængsle tankerne."⁵⁴

Efter 1940 varetog beskyttelsesmagten ikke længere sin funktion, for den kunne ikke forhindre Thailand i at bemægtige sig 70.000 kvadratkilometer land i Cambodja og Laos, mens Japan tvang den til at acceptere tilstedeværelsen af dets tropper og at tilgodese dets logistiske behov.

Efter den 9. marts 1945, hvor den franske magt var blevet styrtet, hæren afvæbnet og de indokinesiske monarkier tilkendt deres uafhængighed af den japanske besættelsesmagt, som derefter kapitulerede, opstod der et politisk tomrum. Vietnameserne så nu deres snit til at oprette en uafhængig stat, der blev kundgjort som Den Demokratiske Republik Vietnam (DRV) den 2. september 1945.

Franskmændene nægtede at acceptere tingenes tilstand og gav sig i kast med at "genoprette fransk suverænitet i Indokina". Det drejede sig om at udviske mindet om nederlaget i 1940 og at beskytte Frankrigs rang som stormagt. Imidlertid umuliggjorde både Frankrigs og verdens tilstand i 1945 dette forehavende. Det var drevet af uvidenhed og arrogance, at den 4. Republiks politiske ledere tvang halvøen ind i en ni år lang blodig krig. Den første bemærkelsesværdige begivenhed var den franske flådes og luftvåbens bombardement af Haiphong i november 1946. Operationen kostede over 6.000 civile livet, om end der er blevet sat spørgsmålstegn ved dette antal, som senere er blevet reduceret til 600 (et tal, der i øvrigt er stort nok til, at man kan danne sig en forestilling om omfanget af den franske militæraktion).

Men fra og med oktober 1945 var Cochinkina hærget af krig. Ved konfliktens ende blev de franske tab anslået til at være under 10.000, mens 30-40.000 vietnamesiske kombattanter havde mistet livet. Medregner man de civile, blev 400-500.000 mennesker dræbt.

Boudarel-affæren i 1991 blev en anledning til at mindes den dårlige behandling, de franske fanger blev udsat for. Den gjorde det også muligt at fremdrage general de Beauforts brev (dateret den 11. marts 1955) af glemslen. Heri omtales de franske krav om, at modparten skulle offentliggøre en liste over de tilfangetagne og forsvundne soldater i

ekspeditionskorpsset samt redegøre for deres situation. Her følger et uddrag: "Omvendt (...) ville vi tilsvarende være nødt til at offentliggøre lignende lister (...) hvilket ville bringe os i en ubehagelig, hvis ikke ligefrem vanskelig situation, da det heraf ville fremgå, at over 4.500 personer er døde i fangenskab (...) Halvofficielle oplysninger giver mig grund til at tro, at antallet af døde og henrettede indokinesiske krigsfanger er på over 9.000."⁵⁵

Først i 1950 blev krigen konventionel i de nordlige egne, men her som i øvrigt bevarede den sin guerilla-modguerilla-form, som befolkningen, om den ville det eller ej, blev blandet ind i og i høj grad led under. Denne type konflikt kræver nemlig, at befolkningerne med eller mod deres vilje vindes for de krigsførendes sag: "Udrensninger" og "finkæmninger", fængslinger, gidsler, tortur, summariske henrettelser, massakrer eller "genopdragelser" var det daglige brød i Indokina, også for kvinder og børn, for slet ikke at tale om soldaternes almindelige forbrydelser, det vil sige de afpresninger, røverier og voldtægter, befolkningen blev udsat for.⁵⁶ Krigen i Indokina affødte alle de onder, der kendetegner enhver krig, men den koloniale sammenhæng legitimerede de franske soldaters racistiske foragt og deres overgreb. I denne "beskidte krig" drog man ud for at "smadre viet", "smadre nhac" (af *nha que*, bonde), "smadre fejlfarver".

Ved at gøre krigen i Indokina til en varm front i den kolde krig kunne Frankrig afvise anklagen om, at den var indblandet i en kolonikrig, i det mindste i sine vigtigste allieredes, amerikanernes øjne. De gjorde den for deres del til en front i "den fri verdens" kamp mod den internationale kommunisme og tændte en "nationalistisk modild". Men iværksættelsen af denne plan, kaldet "Bao Dai", gik meget trægt, og de kolonialistiske motiver skinnede klart igennem franskmændenes nidkære ønske om at bevare deres formynderskab. Deres adfærd forklarer de nationalistiske vietnameseres stærke modvilje mod at engagere sig på deres side, ligesom den forklarer, hvorfor Cambodjas konge, Norodom Sihanouk, forlod Phnom Penh i 1953 for at lede "korstoget for uafhængigheden" som reaktion mod det, der forekom ham at være de franske magthaveres uvilje mod at "opgive ævred".

Konklusion

Paul Bert, medlem af Det Franske Akademi og øverstbefalende erklærede, at Frankrig "kendte det civilisationsskabende fremskridts hemmeligheder", hvorefter han omtalte sin vision om "en koloni af forretningsdrivende og virksomhedsejere (...) skabere af ressourcer og rigdomme, [men også] en koloni af frie borgere, hvor koloniserede og kolonisatorer arbejder side om side".⁵⁷ De efterfølgende generalguvernører talte nogenlunde samme sprog: I 1905-06 forsikrede Paul Beau, at den åndelige modernisering burde berede grunden for og tjene den økonomiske kolonisering, i 1917 stillede Albert Sarraut befolkningen i udsigt, at Frankrig ville "øge sine protegeers materielle rigdom for derefter at lade dem få del i fællesskabets fortjenester". Udnævnelsen af radikal-socialisten Varennes i 1925 fik igen indokinesernes håb for ikke at sige illusioner om progressive reformer til at blusse op.

Hvad blev der så af de strålende perspektiver, de store personligheder i den 3. Republik forudskikkede i deres taler? Gentagelsen af den franske koloniserings idealer og gode hensigter udviskede ikke overherredømmets realitet og dets udbytning, som hverken talerne eller

sundheds- og uddannelseskampagnerne, der gradvis og langsomt var sat i værk, kunne opveje.

I DRV's uafhængighedserklæring mindede Ho Chi Minh om, at Frankrig havde forbrudt sig mod menneskerettighedserklæringen, som det havde tilsluttet sig i 1789. Jean Tardieu anførte, at den militære erobring udgjorde det franske overherredømmes arvesynd, og at det i de domineredes øjne ikke var denne eller hin franskmands individuelle adfærd, der kunne gøre skaden god: "Alle de anstrengelser, jeg vil gøre for at være imødekommende, venligsindet, smilende og tillidsvækkende over for mine annamitiske samtalepartnere, vil aldrig kunne få dem til at glemme, at jeg er usurpatoren, belejrerer."⁵⁸

Angående Algeriet insisterede Jean-Paul Sartre på den kendsgerning, at "kolonialismen er et system".⁵⁹ Dette systems natur er dobbelt. Det første element af systemet bestod i at lade kolonien være ramme for moderlandets økonomiske og i mindre grad industrielle kapitalismes aktiviteter, inklusive det franske særtræk: statens indblanding for at beskytte de kapitalistiske interessegrupper. En vietnameser skriver om en fransk embedsmand: " En afdelingsleder (som for eksempel Dem) eller en generalguvernør vil aldrig, hvor gode hans hensigter end måtte være, kunne forbedre alle de mægtige økonomiske og udbytende kræfter, som er så dominerende i både Frankrig og Indokina, og som trælbander det franske og annamitiske proletariat politisk, økonomisk, socialt og personligt."⁶⁰

Ved at henvise til det marxistiske syn på de sociale forhold slørede forfatteren til brevet det, der gjorde den kolonialistiske undertrykkelse forskellig fra kapitalismen, og som gjorde det europæiske proletariat mindre opmærksomt på overensstemmelsen mellem de undertrykte i kolonierne og dem i moderlandene. Denne forskel udgør det andet element i systemet: Racefaktoren og dens afledning, den racistiske ideologi, tyngede og tilspidsede relationerne mellem dominerende og dominerede. Denne grundlæggende kendsgerning havde ikke undgået general de Gaulles opmærksomhed. I en samtale med en af sine nære venner sagde han vedrørende algerierne: "Ydmygelsen (...), glem ikke ydmygelsen ..."⁶¹

NOTER

¹ Jeg bruger ordet Vietnam (bogstaveligt: "Vietternes Syd"), som var betegnelsen for det kongerige, der i 1800-tallet bredte sig fra grænsen til Kina og til spidsen af Ca Mau. Det var sådan, kejser Gia Long havde døbt sit land. Herskerne før ham kaldte det Dai Viet (Det Store Viet). Minh Mang, som efterfulgte Gia Long i 1820, omdøbte landet til Dai Nam (Det Store Syd), men dette navn vandt aldrig indpas i hverdagssproget. Franskmændene brugte ordet An Nam (Det Pacificerede Syd), som kineserne jævnligt brugte for at minde om, at "Nan Yue (Nam Viet eller Viet fra Syden) i tusind år havde været Det Himmelske Kejserdømmes sydlige grænseprovinc". Ved at overtage dette navn lod franskmændene forstå, at de efterfulgte den tidligere "herre", så meget desto mere som kongen Tu Duc havde bedt Kinas kejser om hjælp til at bekæmpe franskmændene. De nye herrer gik et skridt videre ved at reducere kongeriget Annam til det absolut minimale, det vil sige rigets centrale del. Nord og Syd, der blev kaldt henholdsvis Tonkin og Cochinkina, blev således unddraget den "beskyttede" monarks (fuldstændig teoretiske) myndighed.

² Møde af 10. december 1883.

³ Citeret af J.-M. Gaillard, *Jules Ferry*, Paris, 1989, s. 585. Det var i deputeretkammeret, at Ferry den 28. juli 1885 fremlagde de overordnede hensigter med samt en legitimering af den koloniale ekspansion. Jf. *Les Constructeurs de la France d'outre-mer*, antologi redigeret af R. Delavignette & C.-A. Julien, Paris, 1945, s. 292-298.

⁴ P. Doumer, *Indochine française (Souvenirs)*, udat., citeret af P. Ajalbert, *L'Indochine par*

les Français – une anthologie, Paris, 1931.

I den pågældende passage overtager Doumer en i Frankrig udbredt forestilling, ifølge hvilken herren Nguyen Phuc Anh (den senere kejser Gia Long) tilbageerobrede sit sydlige territorium og derefter bemægtigede sig hele landet takket være biskop Pigneau de Béhaine, som rekrutterede franske marinesoldater, soldater og ingeniører for at lede fyrstens flåde og hær. Udlændinge (for der var flere portugisere end franskmænd) blev betroet vigtige kommandoer, men aldrig de højeste. De få overlevende blev belønnet med hædersbevisninger og privilegier (jf. F. Mantiennes biografi af *Mgr Pigneau de Béhaine. Evêque d'Adran, dignitaire de Cochinchine*, MEP, Etudes et documents 8, 1999). Doumers påstand er altså falsk, men den spiller en afgørende rolle i argumentationen for erobringen og overherredømmet.

⁵ Guy de Maupassant, tidsskriftet *Gil Blas*, 11. december 1883, citeret s. 193-194 i Liana Lévi & Sylvie Messinger, *La France colonisatrice*, udgivelsesrækken "Les reporters de l'histoire", 3, 1983. (Tekst valgt af Marc Ferro.)

⁶ Den 18. december 1884 erklærer Frankrig Kina krig, fordi det var trængt ind i Tonkin.

⁷ Ch. Fourniau, "Politique coloniale et politique mondiale: Doumer et le Yunnan", i *Mélanges en honneur de Louis Miège*, Publications de l'université de Provence, 1992, s. 49-72.

⁸ *Extrême-Asie*, sept.-okt. 1927, s. 146.

⁹ *Les Constructeurs de la France ...*, *op.cit.*, s. 403.

¹⁰ "Da jeg ankom til Hanoi, var der 11.000 tvangsudskrevne kulier, og generalen bad mig en uge senere om at tvangsudskrive mindst 6.000 kulier til," erklærede generalguvernør Constans. Citeret af P. Devillers, *Français et Annamites. Partenaires ou ennemis? 1856-1902*, Paris, 1998, s. 375.

¹¹ Ch. Fourniau, *Annam-Tonkin, 1885-1896. Lettrés et paysans vietnamiens face à la conquête coloniale*, Paris, 1989, s. 22; G. Dreyfus, *Lettres du Tonkin – 1884-1886*, Paris, 2001.

¹² Claude Farrère, *Les Civilisés*, Ollendorf, Goncourt-prisvinder i 1905, genudgivet af Kailash, 1997. (Tekst valgt af Marc Ferro.)

¹³ *Les Constructeurs ...*, *op.cit.*, s. 409.

¹⁴ Journalisten Penne-Sieffert citeret af Charles Fourniau, *op.cit.*, s. 34-35.

¹⁵ Nguyen The Anh, *Monarchie et fait colonial au Vietnam (1875-1925). Le crépuscule d'un ordre traditionnel*, Paris, 1992.

¹⁶ R. Dorgelès, *Sur la route mandarine*, Paris, 1925, s. 140.

¹⁷ N. Sihanouk, *L'Indochine vue de Pékin. Entretiens avec J. Lacouture*, Paris, 1972, s. 27.

¹⁸ Uddrag af et anonymt digt fra omkring 1900, som blev udgivet omskrevet med latinske bogstaver (*quoc ngu*) i *Nghien cuu lich su, Recherches historiques*, 73, 1965, s. 21-29; der findes en engelsk udgave i *Patterns of Vietnamese Response to Foreign Intervention, 1858-1900*, Yale, 1967, s. 140-151.

¹⁹ *Ibid.*, s. 143. Den lærde Phan Chu Trinh fordømte også den underdanige holdning og embedsmisbruget i mandarinsystemet under protektoratet, men han tilføjede: "Uanset ens sociale rang bliver man ubønhørligt straffet, hvis en franskmænd mener, at man har udvist mangel på respekt – også selv om man er uskyldig (...) Dette forhold er udbredt over hele Vietnam og er årsag til frygt og vrede." (Uddrag af hans brev til generalguvernøren Paul Beau, 1908, s. 235, *Anthologie de la littérature vietnamienne*, bind 3, 1800-1945, Hanoi, 1975.) Dog valgte Phan Chu Trinh reformvejen for at få sit land til at udvikle sig under Frankrigs og menneskerettighedernes beskyttelse.

²⁰ Møde i deputeretkammeret den 28. juli 1885, citeret i *Les Constructeurs ...*, s. 295.

²¹ Fremhævet af forfatteren.

²² Centre des Archives d'outre-mer, fonds Service de protection du corps expéditionnaire, 350.

²³ *The Cambridge History of Southeast Asia*, bind II, kap. 1, Cambridge, 1992.

²⁴ Handelsmand og lykkeridder, hvis vigtigste aktiviteter fandt sted i Sydkina. Han ville opnå handelsvarernes frie bevægelighed på Den Røde Flod, og det var med dette for øje, at han fik franskmændene til at deltage i den første militære ekspedition i Tonkin i 1873.

²⁵ A. Thomazi, *La Conquête de l'Indochine*, Paris, 1934, s. 114.

²⁶ Jf. L. Monnais-Rousselot, *Médecine et colonisation, 1860-1939*, CNRS éditions, 1999;

og Trinh Van Thao, *L'Ecole française en Indochine*, Karthala, 1995.

²⁷ Philippe Devillers, *Français et Annamites ...*, *op.cit.*

²⁸ SFCT, årsrapport 1956.

²⁹ Charles Robequa, *L'Evolution économique de l'Indochine française*, Paris, 1939.

³⁰ P. Brocheux, *The Mekong Delta. Ecology, Economy and Revolution, 1860-1960*, Wisconsin/Madison, 1995.

³¹ CAOM (Centre des archives d'outre-mer [Det oversøiske arkivcenter]), samlingen "Concessions", 11. I 1927 udløste syv ansøgninger om koncessioner på i alt 27.560 hektarer klager fra sytten stiong-landsbyer, fordi de dermed blev frataget al deres jord. De samme klager forekommer i 1937 (CAOM, samlingen "Résidence supérieure du Cambodge", 242).

³² CAOM, samlingen "Agence économique de l'Indochine", 927.

³³ Citeret af H. Guermeur, *Le Régime fiscal de l'Indochine*, Hanoi, 1909, genudgivet i Paris, L'Harmattan, 1999, s. XV-XVI.

³⁴ Charles Descours-Gatin, *Quand l'opium finançait la colonisation en Indochine française*, Paris, 1992. I 1942 indbragte opium 22.000.000 pjaster, alkohol 18.000.000 og salt 7.000.000 (CAOM, samlingen "Conseiller politique", 98). Om opiums- og saltmonopolet i Indokina, se J. Dumarest, *Les Monopoles de l'opium et du sel en Indochine*, Lyon, 1938.

³⁵ D. Niollet, *L'Épopée des douaniers en Indochine*, Paris, 1998.

³⁶ Philippe le Failler, *Opium et pouvoir colonial en Indochine. Du monopole à la prohibition (1897-1940)*, Hanoi, EFEO, 1999.

³⁷ J. Vanmai, *Chân Dâng. Les Tonkinois de Nouvelle-Calédonie au temps colonial*, Nouméa, 1980.

³⁸ Jf. Joseph Conrads *Tajfun*, København/Oslo, 1918.

³⁹ P. Brocheux, "Le prolétariat des plantations d'hévéa au Vietnam méridional. Aspects sociaux et politiques (1927-1937)", *Le Mouvement social*, 90, 1975, s. 55-86.

⁴⁰ CAOM, samlingen "Agence FOM 271", "Contribution de l'Indochine à l'effort de guerre de la métropole", 1920.

⁴¹ Lê Huu Khoa, "La communauté vietnamienne, 1940-1946", *Approches-Asie*, 10, 1989-1990, Nice. Se også vidnesbyrdet fra Le Huu Tho, der var kommet til Frankrig som tolk for arbejderne i 1940: *Itinéraire d'un petit mandarin*, Paris, 1997.

⁴² M. Meuleau, *Des pionniers en Extrême-Orient. Histoire de la banque de l'Indochine. 1875-1975*, Paris, 1990.

⁴³ Claude Liauzu, *Race et civilisation. L'autre dans la culture occidentale. Anthologie critique*, Paris, 1992. Se også Alain Ruscio, *Le Credo de l'homme blanc*, Paris/Bruxelles, 1995.

⁴⁴ Jean Tardieu, *Lettre de Hanoi*, Paris, 1997, s. 22-23. Jean Tardieu var digter, dramaturg og søn af Victor Tardieu, grundlæggeren af Kunstakademiet i Indokina. Han udførte sin militærtjeneste i Indokina, hvorfra han skrev dette brev til forfatteren Roger Martin du Gard i januar 1928.

⁴⁵ *Proses et poésies du DKNT*, tresproget udgave, Hanoi, EFEO, 1997. Om *Zuy tan*- og *Minh tan*-bevægelserne, jf. D. Marr, *Vietnamese Anticolonialism, 1889-1925*, Berkeley, 1971, og *Vietnamese Tradition on Trial, 1920-1945*, Berkeley, 1981. Om perioden 1920-28, se Hue Tam Ho Tai, *Radicalism and the Origins of the Vietnamese Revolution*, Cambridge-Mass., 1992; og Trinh Van Thao, *Vietnam, du confucianisme au communisme*, Paris, 1990. Nguyen An Ninh fortæller under en af sine "hjemrejser til Frankrig", at "det var franskmændene selv, der havde givet dem det anklageskrift, der fordømmer kolonistytet i Indokina (...) De kæmper åbenlyst i revolutionsprincippernes og de humanistiske ideers navn." Uddrag af flyveskriftet *La France en Indochine*, april 1925 (Bibliothèque de documentation internationale contemporaine-Nanterre).

⁴⁶ P. Brocheux, *Hô Chi Minh*, Paris, 2000.

⁴⁷ Oberst Rives, to artikler om den franske hærs indokinesiske officerer i *Bulletin de l'Association nationale des anciens d'Indochine*, 1. og 2. trim. 2000. Do Huu Chanh er ingen undtagelse: Alle de officerer, som oberst Rives omtaler, er stødt på de samme forhindringer.

⁴⁸ P. Morlat, *La Répression coloniale au Vietnam (1908-1940)*, Paris, 1990. Se også Ngo

Van, *Au pays de la cloche fêlée. Tribulations d'un Cochinchinois à l'époque coloniale*, Paris, 2000; P. Zinoman, *The Colonial Bastille. A History of Imprisonment in Vietnam, 1862-1940*, Berkeley, 2001.

⁴⁹ P. Brocheux, "L'implantation du mouvement communiste en Indochine française: le cas du Nghe Tinh, 1930-1931", *Revue d'Histoire moderne et contemporaine*, 1. trim., 1977. I oplysningsmaterialet fra den undersøgelseskommission, som blev ledet af hr. Morché, præsident for appeldomstolen i Hanoi, præciseres antallet af ofre for nedkæmpelsen af opstanden ikke, men der må have været hundredvis af dem, når man betænker, at en vis kommandant Lambert fra fremmedlegionen fik mundtlig ordre til at "afstraffe, dræbe og tage så få fanger som muligt", CAOM, "Nouveau Fonds Indochine", 1597. (Man skal huske, at der var tusindvis af demonstranter på gaden fra 1. maj 1930 til april 1931.)

⁵⁰ *La Lutte* udgav et dagblad og deltog i kommunevalget i Saigon.

⁵¹ D. Hémerly, *Révolutionnaires vietnamiens et pouvoir colonial en Indochine. Communistes, trotskistes et nationalistes à Saigon de 1932 à 1937*, Paris, 1975.

⁵² Sérol-dekretet af 26. september 1939 opløser IKP og alle dets underorganisationer.

⁵³ P. Brocheux, "L'occasion favorable, 1940-1945. Les forces politiques vietnamiennes pendant la Seconde Guerre mondiale", P. Isoart (red.), *L'Indochine française, 1940-1945*, Paris, 1982, s. 131-178. Den officielle franske opgørelse anførte tre dræbte europæere, tre sårede og godt 30 dræbte militssoldater og standspersoner.

⁵⁴ CAOM, "NF Indo", 2328.

⁵⁵ General de Beaufort var chef for det franske militærs forbindelseskantor, som var i kontakt med Den Internationale Kontrolkommission, der sikrede Genève-aftalernes overholdelse. Brevet citeres på side 292 i oberst Bonnafous' udgivne afhandling, *Les Prisonniers de guerre du corps expéditionnaire français en Extrême-Orient dans les camps Viêt-Minh, 1945-1954*, université de Montpellier-III, 1985.

⁵⁶ Den 23. april 1947 sendte Frankrigs højkommisær Bollaert en hemmelig forholdsordre ud til alle det franske ekspeditionskorps' officerer. Den vedrører de overgreb, som franske soldater har begået kollektivt eller individuelt: "Der skal én gang for alle sættes en stopper for disse mishandlinger", og han tilføjede, at det fremover var de overordnede, som ville blive holdt ansvarlige. CAOM, samlingen "conseiller politique", 139.

⁵⁷ Tale af 28. marts 1886, citeret af dagbladet *Le Progrès saigonais*, 1. april 1886.

⁵⁸ *Lettre de ...*, *op.cit.*, s. 13-15.

⁵⁹ *Les Temps modernes*, 123, 1956, s. 1372-1386.

⁶⁰ Brev af 15. maj 1927, skrevet af læreren Nguyen Van Ba til hr. Sogny, sikkerhedschef for Annam, CAOM, samlingen "SLOTFOU, III", kasse 39, sagsmappe 838.

⁶¹ I den forbindelse er det meget interessant at læse de erindringer, der er blevet skrevet af en vietnamesisk kvinde fra eliten, der blev opdraget på klosteret Les Oiseaux (en fransk undervisningsinstitution). Efter at have været offer for diskrimination og foragt sluttede hun sig til den nationale befrielseskrig, Xuân Phuong, *Ao dai*, Paris, 2001.